

Fra Wæthwetæ til Viksyö

Af Steen Johansen

”At Undersögelsen af Stednavnenes Betydning frembyder ualmindelig Interesse fremgaaer noksom af de mangfoldige Forsög paa at forklare dem, der idelig anstilles baade af Lærde og Ulærde. Enhver har sikkert været Vidne til et eller andet saadant Forsög, gjerne anstillet i en landlig Kreds, hvor alle mulige Gisinger mellem hverandre bringes frem som lige gode. De Fleste have maaskee ogsaa læst nogle af de Forklaringer af Navne, der jevnlig findes i Værker fra det 17de og 18de Aarhundrede. I en vis Henseende staaer Undersögelsen lig med at gjætte Gaader og frembyder alene af den Grund Interesse. . . .” Således indleder Capitain i Generalstaben, Emil Madsen sin undersøgelse af Sjællandske Stednavne.

Stednavneudvalget

Sprogforskerne har gennem tiderne betragtet stednavne og disse navnes betydning og skrivemåde som deres domæne. I starten af 1900-tallet blev der tordnet mod generalstabens korttegnere. De gjorde sig megen umage med at finde de rigtige navne på de rigtige lokaliteter, men der var for mange fejl. Værst var det dog med Statsbanernes generaldirektorat; de manipulerede direkte med stednavnene, således at der eksempelvis blev mere mundrette stationsnavne.

Det bevirkede, at Stednavneudvalget blev nedsat i 1910. Det gav en mere struktureret gennemgang og anvendelse af stednavne, men udvalgets udgivelser var til stadighed udgangspunkt for kommentarer. I 1929 udkom *Frederiksborg Amts Stednavne*, hvor også Veksø Sogn blev omtalt.

De talrige skrivemåder af navnet siden 1370 (**Viksyö**) bliver gennemgået. Betydningen af navnet Veksø bliver også behandlet, idet der især er to betydninger som interesserer udvalget. Der hældes mest til betydningen Vig, og den sø, der har givet byen navn, må enten være **Løye Sø**, der dog nok er et gammelt navn, eller snarere **Veksø Mose**, og vigen må vel da være den arm af mosen, der nu kaldes **Præstesø**. Den alternative tolkning, udvalget er inde på, er sat i forbindelse med det oldnordiske ord **vé**, ældre dansk **wi** i betydningen „helligdom”,

Her må det bringes i erindring, at disse overvejelser er sket før Veksøhjelmen blev fundet i Brøns Mose. Kendskabet til disse to hjelme havde måske givet en anden konklusion. Med al respekt for sprogforskerne kommer der nogle overvejelser her:

Jordebøgerne

Navnet Viksyö anno 1370 hidrører fra Roskildebispens Jordebog, som bl. a. indeholder en herredsopdelt liste over sogne, der betaler tiende direkte til Roskildebispen. Den aktuelle liste omhandler Jørlunde herred, som senere deles op, og en del af herredet skifter navn til Ølstykke herred. Jordebogen oplyser ikke om et specifikt ejer-skab af Veksø og Stenløse.

Der findes en endnu ældre liste, som har interesse i denne sammenhæng, nemlig Liber Census Daniæ Kong Valdemar den andens Jordebog, som er påbegyndt i 1231.

Dette håndskrevne dokument befinder sig i Sverige, og i 1754 fik Jacob Langebek mulighed for at gøre en afskrift. Denne afskrift blev offentliggjort i 1792, og den har med senere faksimileudgaver lige siden været studieobjekt for sprogforskerne.

Det er ikke en egentlig bog, men 106 enkelte dokumenter, hvor side 63 er optaget af en fortegnelse over en stor mængde gods på Sjælland, som *Håkon Palnesøn* skødede til *kong Kristoffer (1252—1259)*. Det bemærkelsesværdige ved denne liste er, foruden godsets størrelse og dets spredte beliggenhed (lige fra Kalundborg til

Decime episcopales per singulas prouincias terre Syalendie.

·
·

Jurlundehæreth

Jurlundæ.

attinet exactioni Slarslunde

Gallosa.

attinet Slarslunde

Knarthorp.

Viksyö

attinet curie Roskildensi

Stenlösæ

Ölstykke

attinet Slarslunde

Slarslunde

attinet ibidem

Snalsthorp

attinent Slarslunde

Sundby östræ

attinent Tollethorp

Sundby ydræ

·
·

Roskildebispens Jordebog er påbegyndt i 1370, men sognelisterne kan være af ældre dato. Her er udskrift vedrørende Jørlunde herred hvor det fremgår, at Stenløse og Veksø betaler tiende direkte til biskoppen.

I sta bona locavit haquin palus k̄ duo regi cristoforo.
 In kalundæbgh̄ . xviii gr̄ auri in terra.
 In karlsweæ ibi ppe . ix gr̄ auri.
 In wæthwæt̄ 7 calæthwæt̄ . vi gr̄ auri.
 In jødstyngbiargh̄ . iii gr̄ auri.
 In Rorbu . xiiii gr̄ auri 7 dīm̄ .
 In byargh̄ . v gr̄ auri 7 dīm̄ .
 In Jurlos . xii gr̄ auri .
 In molendino orwith̄ . ii gr̄ auri .
 In aluxrethagha . iij gr̄ auri .
 In Culbu . iij gr̄ auri 7 dīm̄ .
 In stenslōt̄ . vi gr̄ auri .
 In wæthwæt̄ . vi gr̄ auri .
 In miloswææ . vi gr̄ auri .
 In thurnwichthwæt̄ . vi gr̄ auri .
 In oodthorp . iij gr̄ auri .
 In Writlos . iij gr̄ auri .
 Hæc duas curias regis in borbū cū . viij gr̄ auri
 7 dīm̄ .

p. codicis 63.

Formindsket faksimileudgave af side 63 i *Liber Census Daniæ Kong Valdemar den andens Jordebog* visende Håkon Palmesøns skøde til kong Kristoffer (1252—1259)

hen ad Næstved), dets værdiansættelse i mark guld, der ellers kun sjældent findes brugt på Sjælland.

I et blik ned over den håndskrevne liste læses en række by- og sogne- navne, som de var kendt og blev skrevet i 1250'erne. Langebek har dog hele bogen igennem kommenteret hvert enkelt stednavn eller givet et forslag til lokaliteter – men med stednavne som de var kendte i 1750.

Stenslōs er nævnt som nummer 11 på listen – og er af Langebek henført til Stensløse i Ølstykke herred. Det kniber mere med det næste navn på listen, nemlig *Wæthwæt̄*, som han erklærer ukendt, men måske er det, der i dag kendes som *Vedde*, eller som han anfører i noten: "*Lucus mihi ignotus, nisi sit villa Vædebye in parochia Munkebiærg & territorio Alsted.*" Det har således været gældende lige siden, men det er det ikke mere, for det er navnet

på Veksø da det i 1250'erne kom i Kong Kristoffers eje! Navneskiftet kommer i løbet af de følgende ca. 120 år til det Viksyö, som er nævnt i Roskildebispens Jordebog.

For fuldstændighedens skyld skal det nævnes, at denne kendte kopiudgave i Sverige af Kong Valdemars Jordebog er en afskrift efter en nu forsvunden original.

Analysen

Der kunne være to grunde til, at *Wæthwetæ* i Kong Valdemars Jordebog bliver til *Viksyö* i Roskildebispens Jordebog.

For det første kunne det være en skrive/hørefejl. Der er nemlig en forbavsende fonetisk lighed i udtalen, og ikke mindst når det tages i betragtning, at det sidste *æ* i *Wæthwetæ* kan betyde/udtales som et *ø*, som eksempelvis *Nekselø*, der i 1270 blev skrevet som *Nixlæ*.

For det andet kan det være en ganske bevidst navneændring, idet der var bygget en kirke i Veksø, og så var det måske ikke særligt betimeligt at have et bynavn med så tydelig reference til en hedensk fortid.

Det der taler imod, at *Wæthwetæ* kan være identisk med *Viksyö*, er, at der hverken i de kendte skriftlige kilder eller på eksisterende gamle kort kan findes klare referencer til nuværende og tidligere stednavne i og omkring Veksø.

Der er dog en enkelt undtagelse, idet der på lokalarkivets udstykningskort fra 1750'erne findes en spinkel tilknytning, nemlig *Vi Holm (nu kaldet*

Veksøholm) – og så er der endelig *Wæ(rebro) Å*.

Betydningen af *Wæthwetæ*

Der er skrevet en del om stednavne og stednavnenes betydning, men meget lidt specifikt om *Wæthwetæ*, og der er på intet tidspunkt sat spørgsmålstegn ved Langebeks udlægning, altså at det er Vedde, der refereres til.

Efter en gennemgang af de kendte skriftlige kilder kan følgende opstilles med reference til det oldnordiske sprog:

wæ ~ helligdom

thwetæ ~ rydning i skoven (ved vand)

En beskrivelse, der er ganske ram-mende. Jævnfør i øvrigt afsnit XII i Nils Erik Andersens bog *Om Hvideslægtten her på egnen*.

Kildematerialets pålidelighed

Sprogforskere synes at hælde til den antagelse, at stednavne, som er skrevet i kildematerialets breve og diplomer frem til år 1300, er nærmest den oprindelige form. Videre frem til år 1500 kan der med nogen forsigtighed udledes en betydning af de skrevne stednavne.

Efterfølgende kan skrivemåden forekomme upålidelig i den forstand, at den bliver tilpasset sprogets udvikling og kan antage næsten vilkårlige former, hvilket illustreres ganske godt med det væld af skrivemåder, navnet Veksø har været underkastet.

